

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl ES vaidmens Šiaurės Airijos taikos procese (nuomonė savo iniciatyva)

(2009/C 100/16)

EESRK, vadovaudamasis Darbo tvarkos taisyklių 19 straipsnio 1 dalimi, 2007 m. gruodžio 12 ir 13 d. įsteigė pakomitetį, kuris turėjo parengti nuomonę savo iniciatyva dėl

ES vaidmens Šiaurės Airijos taikos procese.

Pakomitetis dėl ES vaidmens Šiaurės Airijos taikos procese, kuris buvo atsakingas už Komiteto darbo šiuo klausimu organizavimą, 2008 m. rugsėjo 23 d., priėmė savo nuomonę. Pranešėja Jane MORRICE.

448-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2008 m. spalio 22–23 d., Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 151 nariams balsavus už, 1 prieš ir 2 susilaikius.

1. Išvados

1.1. Daug galima pasimokyti iš ES dalyvavimo Šiaurės Airijos taikos procese. Pažanga, pasiekta socialinėje, ekonominėje, o svarbiausia politinėje srityje, per laikotarpį nuo niūriausių praeities dienų, yra išskirtinė. Pagerėjo saugumo padėtis, sklandžiai vyksta viešojo administravimo reorganizavimas, nauji atvykėliai iš užsienio, tiek migrantai, tiek turistai, ne tik skatina ekonomikos augimą, bet ir padeda keisti tradicinę siaurų pažiūrų mąstyseną. Lūkesčiai dėl pasienio bendradarbiavimo išsipildė su kaupu, o valdžios pasidalijimas tarp buvusių priešinkų dabar pripažįstamas politiškai teisingu.

1.2. Tačiau šiame etape nederėtų visiškai nusiraminti. Šokiruojantis „taikos sienos“, skiriančios katalikų ir protestantų bendruomenes Belfaste, vaizdas yra liūdnas, bet realus priminimas apie rimtus sunkumus, su kuriais vis dar susiduria taikos procesas, ypač bendruomenių sutaikymo požiūriu, ir apie tai, kiek daug dar reikia nuveikti. Dešimtmečius besitęsiantys smurtas, neapykanta, įtarimai, neišsprusimas ir nepakantumas lėmė precedento neturintį bendruomenių susiskaidymą Šiaurės Airijoje. Nors esant tokiai „priimtino lygio“ taikai galima gyventi tarp savo sienų, namuose, kaimuose, bažnyčiose, mokyklose ar sporto stadionuose, tačiau tokie „paraleliniai gyvenimai“ gali būti tik pereinamasis etapas keletą kartų galinčiame apimti procese, kuriuo siekiama abipusės pagarbos, supratimo ir harmonijos.

1.3. Europos Sąjungos vaidmuo Šiaurės Airijos taikos procese yra ir išliks precedento neturinčiu įvykiu jos istorijoje. Tai, kad ES paramos šiam procesui istorija yra mažai žinoma, patvirtina šio požiūrio tinkamumą. Tai nebuvo bergždžias mėginimas kištis į situaciją, kurios negalima suprasti arba bandymas užtušuoti trūkumus. ES taikos kūrimo Šiaurės Airijoje metodas buvo unikalus, ilgalaikis išpareigojimas, pareikalavęs didelių išteklių, strateginio planavimo ir įgyvendinimo. Jis buvo grindžiamas socialinės partnerystės ir subsidarumo principais bei inspiravo kiekviename etape visa apimančias vietas derybas.

1.4. Kartu taikydama tiesiogines ir netiesiogines intervenčines priemones, ES padėjo taikos procesui sudaryti sąlygas sėkmingai išspręsti šį konfliktą, kai susiklostė palankios politinės sąlygos, ir buvo katalizatorius sukurti tikrą taiką, kurios mastą dar teks suvokti.

1.5. ES nedėjo jokių akivaizdžių pastangų sau priskirti nuopelnus dėl sėkmingo taikos proceso. Tačiau vis dėlto būtų neteisinga, jeigu istorija nepaminėtų svaraus ir svarbaus ES vaidmens. Ir ne tik todėl, kad Europos Sąjunga paramą iš esmės toliau teiktų sutaikinimui, bet dar ir dėl to, kad ES PEACE programų metu įgyta patirtimi būtų galima pasinaudoti remiant taiką ir susitaikymą kitose pasaulio šalyse. ES niekada neturės visų atsakymų į klausimus, tačiau, kaip paašškėjo Šiaurės Airijoje, ji turi priemones ir patirtį, kaip padėti kitiems rasti išeitį.

1.6. Kaip didžiausias pasaulyje sektinas taikos kūrimo pavyzdys, ES ir jos valstybės narės, turi įdirbį, patirtį, įvairovę, išteklius ir reputaciją, reikalingus konfliktų sprendimui ir taikos kūrimui bet kurioje pasaulio dalyje remti. Bet ne vien tai. Europos Sąjunga privalo kurti taiką, o taikos kūrimas turi būti jos būsimos strategijos pagrindas.

2. Rekomendacijos

2.1. Rekomendacijos yra padalytos į dvi atskiras dalis. Pirmoji apima veiklos Šiaurės Airijoje ir pasienio grafystėse, kurioms ES paramos kontekste reikėtų skirti daugiausia dėmesio siekiant tęsti sutaikinimo procesą. Antroji dalis apima platesnę ES paramos taikos kūrimui ir sutaikymui kitose konfliktų vietose kontekstą, pasinaudojant Šiaurės Airijoje įgyta patirtimi, išdėstyta toliau pateiktame konfliktų sprendimo priemonių rinkinyje.

2.2. Situacija Šiaurės Airijoje

2.2.1. Šiaurės Airijoje įgyta patirtis rodo, kad taikos kūrimas yra strateginis ir ilgalaikis procesas. Jis prasideda smurtinio konflikto užbaigimu ir apima įvairius etapus siekiant politinio stabilumo, taikos sambūvio, sutaikinimo ir, galiausiai, socialinės darnos, ekonominės gerovės ir „bendros visuomenės“. Todėl, atsižvelgiant į pradinių etapų trapumą ir laiką, kurio prireiks tikram sutaikinimui pasiekti, ES parama šiam procesui turi būti ilgalaikė. ES finansinė pagalba galėtų būti mažesnė ir labiau tikslinė, nes regionas jau baigia įveikti krizę, tačiau ES kaip partnerės vaidmens šiame procese svarba ir jos gebėjimas vystyti santykius su regionu kitais kūrybiškais būdais turėtų ir toliau stiprėti.

2.3. **1 rekomendacija:** ES turėtų ir toliau teikti **ilgalaikę paramą** taikos kūrimui Šiaurės Airijoje. Teikiant šią paramą reikėtų daugiau dėmesio skirti:

— **įvairių bendruomenių sutaikymui** tokiose srityse, kaip antai kultūra, menas, sportas, laisvalaikis, būstas, švietimas ir užimtumo bei viešųjų paslaugų teikimo kūrimas;

— **visuomenės atskirtoms grupėms**, skirtingose bendruomenėse dirbančioms kaip pagrindinės naudos gavėjos, remiančioms **vienos tapatybės darbą** tik išimtiniais atvejais, kai to reikia tarpbendruomeniams gebėjimams ugdyti;

— sunkaus laikotarpio **aukoms**, padedant joms iš naujo kurti savo gyvenimą, įveikti traumas ir dalytis patirtimi su panašią patirtį turinčiais kitų bendruomenių ir kitų konfliktų zonų žmonėmis;

— paramos iniciatyvoms, siekiančioms „**bendros visuomenės**“, kuri padėtų sumažinti būtinybę dubliuoti būsto, sveikatos apsaugos, švietimo, laisvalaikio ir sporto paslaugas;

— **savanoriškų ir bendruomenės organizacijų, profesinių sąjungų ir verslo** įtraukimui į visus su ES PEACE finansavimu susijusius sprendimų priėmimo lygius;

— tų **vietos partnerysčių struktūrų** atstatymui, kurios pradiniais PEACE programos etapais buvo pasitelktos suartinti socialinius partnerius ir politikus;

— **biurokratijos mažinimui**, ypač mažiems projektams kaimo ir miesto bendruomenėse, kurie vertinami socialiniu ir ekonominiu aspektu;

2.4. **2 rekomendacija:** Europos Komisijos darbo grupė Šiaurės Airijos klausimais turėtų toliau daugiausia dėmesio skirti vadovaudama, skatindama ir remdama kūrybiškus ir naujoviškus regiono vystymo būdus, nepriklausančius nuo PEACE finansavimo, pvz., mokslinius tyrimus, žinių perdavimą, švietimą ir tarptautinių tinklų, skirtų konfliktams spręsti, sukūrimą.

2.5. Platesnis pasaulinis kontekstas

2.6. ES pareiga yra ne tik pasimokyti iš Šiaurės Airijos patirties, bet ir perduoti šią patirtį kitiems, išgyvenantiems įvairius konflikto lygius, ar jie būtų jos ribose, už jo ribų ar kitoje pasaulio vietoje. Tai labai padidins konstruktyvų vaidmenį, kurį ES gali atlikti sprendžiant pasaulinius konfliktus.

2.7. **3 rekomendacija:** ES institucijos, valstybių narių valdžios institucijos ir tarptautinės organizacijos turėtų **dalytis pagrindine įgyta patirtimi**. Tai turėtų būti skatinama pasitelkiant:

— išsamią geriausios konfliktų sprendimo praktikos duomenų bazę (EP pasiūlymas);

— PEACE programos įvertinimo ir sėkmingų projektų vadovą;

— tolesnius tyrimus dėl ES vaidmens įvairiose srityse (vidaus, pasienio ir išorės konfliktų situacijose).

2.8. **4 rekomendacija:** siekiant šio tikslo geresnės sąlygos galėtų būti sudarytos įsteigiant Europos **institucinę konfliktų sprendimo** Šiaurės Airijoje **priemonę**, kuri remtųsi jau atliktu darbu konfliktų sprendimo srityje, tiek vietos lygiu, tiek tarptautiniu mastu. Išsamesnė informacija apie šią priemonę galėtų būti aptarta ES masto diskusijoje su socialiniais partneriais. Šią diskusiją turėtų inicijuoti EESRK, kad būtų iširta, kaip geriausia sukurti institucinę europinę konfliktų sprendimo priemonę.

2.9. **5 rekomendacija:** reikėtų patvirtinti ir vystyti toliau pateiktą **priemonių rinkinį** siekiant padėti analizuoti konfliktines situacijas ir, jei prireiktų, informuoti apie būtinas ES intervencines priemones. ES naudojamas priemonių rinkinys, kurį galima pasitelkti palyginimui arba kaip pagrindą kituose ES

regionuose, prie jos sienų ir konfliktų zonose, už jos teritorijos ribų, užtikrinant mažumų apsaugą, lygias galimybes, ugdant gebėjimus, įvairių vietos ir pasienio bendruomenių bendradarbiavimą bei socialinę ekonominę plėtrą.

ES priemonių konfliktams spręsti rinkinys

Diagnostikos priemonių rinkinys: Socialinė-ekonominė ir politinė analizė	Nuorodų vadovai: Patirtis iš kitur (pvz., konfliktų sprendimo priemonės) Programų (projektų) duomenų vadovas (bazė) Konfliktų sprendimo teorijų aptarimas	Strateginis vizualizavimas: Tikslas (viršnacionalinis) taikant ilgalaikį požiūrį, derinamą su rizikos prisiėmimo metodu Įgytos patirties taikymas Įgytos ir išplėtos žinios Konflikto etapo įvertinimas Intervencijos plano nustatymas atsižvelgiant į konflikto etapą ir jo vietą (ES, jos pasienyje ar už jos sienų)
	FINANSINĖS PRIEMONĖS	NEFINANSINĖS PRIEMONĖS
Didelio masto priemonės (makrolygio)	ES finansuojami tinklai , skirti išspręsti konfliktą ES institucijos, politikos kryptys, galimybės ES moralinis charakteris, metodai, pavyzdžiai	Europėjimas (nacionaliniu lygiu) ES normos, vertybės, institucijos, procedūros (įskaitant socialinių partnerių įtraukimą) Neutrali erdvė , skatinanti dialogą (siekti tarpusavio sutarimo). Vienodas požiūris pasitikėjimui kurti. ES taikos kūrimo modelis – vadovavimas pavyzdžiu Glaudi partnerystė su pagrindiniais donorais
Svertai ir įrankiai (vidutiniu lygiu)	ES PEACE programos, pritaikytos vietos sąlygoms Struktūriniai fondai pritaikyti siekti konfliktų sprendimo (nustatyti taikant atitinkamus „skirtumų“ kriterijus) Dvišalis (pasienio bendradarbiavimas) Susitarimai ir iniciatyvos Socialinės partnerystės modelis Programos lygio įvertinimas	Darbo grupė (renkanti informaciją vietoje, nustatanti bendradarbiavimo galimybes (sritis) ir skatinanti dalyvauti ES programose) Partnerystės metodas dirbant su vietos politikais ir socialiniais partneriais Konsultacijos vietose formuojant programas ir jų plėtrą. Vietos institucijų dalyvavimas Kliūčių šalinimas naudojant ES politikos priemones
Smulkiosios priemonės (mikrolygiu)	Tarpininkai vietose, kad pasiektų žemiausius visuomenės sluoksnius Visuotinės dotacijos sprendimams vietose užtikrinti ir atitinkamam tikslui pasiekti. Sąlyginis finansavimas geriausiai patirčiai skatinti Nuolatinio mokymosi stebėseną Parama gebėjimų didinimui ir bendram darbui (bendradarbiavimui) „Iš apačios į viršų“ principas , pasienio bendradarbiavimas – ekonominis, socialinis ir kultūrinis Savivertinimas	Europėjimas (vietos lygiu) Socialinių partnerių dalyvavimas, piliečių dalyvavimas, Bendrijos dalyvavimas, Europos Komisijos pareigūnų skyrimas Dėmesys sėkmei Informacijos sklaida naudojant spaudą ir viešumą

3. Įžanga

3.1. Šioje nuomonėje siekiama papasakoti palyginti mažai kam žinomą sėkmingos ES paramos taikos procesui Šiaurės Airijoje istoriją, plačiau informuoti ES pilietinę visuomenę apie Šiaurės Airijos patirtį ir parengti ES „priemonių rinkinį“, kaip pasiekti taiką ir susitaikymą kitose konfliktų vietose, jeigu prireiks.

3.2. Daugiausia dėmesio nuomonėje skiriama ES paramai, kurią ES teikia per PEACE programas, Tarptautinį Airijos

fondą (IFI) ir INTERREG. Joje aptariama, kaip šie fondai buvo kuriami ir kaip jie paveikė socialinį, ekonominį ir politinį regiono gyvenimą, daugiausia dėmesio skiriant pilietinei visuomenei (verslui, profesinėms sąjungoms, savanoriškam sektoriui).

3.3. Nuomonėje taip pat plačiau svarstomos Europos Sąjungos teikiamos galimybės Britanijos ir Airijos politiniam, diplomatiniam ir administravimo bendradarbiavimui ir koku mastu „Europos taikos kūrimo modelis“ buvo taikomas konstruktyviai raidai Šiaurės Airijoje pasiekti.

4. Metodas

4.1. Įvyko keturi darbo posėdžiai, per vieną jų – 2008 m. balandžio mėn. Šiaurės Airijoje - įvyko konsultacinė konferencija. Konferencijoje iš suinteresuotų dalyvių ir ekspertų buvo surinkta informacija, prašant užpildyti anketas ir naudojant elektroninį konsultavimą, sudarant sąlygas pateikti išvadas, remiantis tiesiogine ES programų ir politikos priemonių patirtimi. Be to, pakomitečio nariai dalyvavo pažintinėje išvykoje ir aplankė ES finansuojamus projektus Belfaste.

4.2. Konferencija sutapo su reikšmingais politiniais laimėjimais Šiaurės Airijoje; joje dalyvavo pirmasis ministras ir pirmojo ministro pavaduotojas, Airijos vyriausybės vadovas ir ES atstovai, dalyvavę kuriant programą PEACE.

4.3. Rengiant šią nuomonę itin reikšmingas buvo bendradarbiavimas, kuris apėmė trijų EESRK grupių, jų ekspertų ir pakomitečio narių iš Prancūzijos, Ispanijos, Italijos, Airijos ir JK, Europos Parlamento (B. de Brun pranešimas) bei Europos Komisijos dalyvavimą.

5. Informacija apie šalį

5.1. Geografija (ekonomika)

5.1.1. Šiaurės Airija yra Airijos salos šiaurės rytų dalyje. Ji užima daugiau kaip 5 500 kvadratinį mylių plotą; paskutinio surašymo (2001 m.) duomenimis joje gyvena 1 685 000 gyventojų. 53,1 proc. gyventojų yra protestantai, 43,8 proc. – katalikai, 0,4 proc. – išpažįsta kitas religijas ir 2,7 proc. neišpažįsta jokios religijos. Gyventojai yra vieni jauniausių Europoje, daugiau negu 40 proc. jų yra jaunesni negu 29 metų. Šiuo metu dėl išorės migracijos gyventojų skaičius nesikeičia; prognozuojama, kad iki 2011 m. gyventojų skaičius viršys 1,8 milijono.

5.1.2. Tradicinę gamybą, pvz., laivų statybą ir tekstilės pramonę vis labiau keičia ekonomika, nukreipta į paslaugas ir tarptautinę prekybą. Nuo 2004–2005 m. bendroji pridėtinė vertė (BPV) padidėjo 3,5 proc. realiaja išraiška, kuri yra šiek tiek žemesnė negu JK vidurkis, tačiau gerokai žemesnė negu Airijos ekonomikos augimas, siekiantis kasmet 10 proc. tuo laikotarpiu, kai Airija buvo vadinama „keltų tigras“. BPV vienam gyventojui regione sudaro 80 proc. JK vidurkio. Nuo 1986 m., kai nedarbo lygis buvo didžiausias - 17,2 proc., jis sumažėjo iki 3,6 proc. Tačiau šie statistiniai duomenys neatspindi daugelio rimtų problemų, pvz., daug ekonominiu požiūriu neaktyvių gyventojų – šis rodiklis siekia 26,9 proc. ir yra didžiausias tarp visų JK regionų, bei didelė priklausomybė nuo viešųjų lėšų paramos viešajam ir privačiam sektoriams, trukdanti verslumui (viešosios lėšos siekia 62 proc. BPV).

5.2. Istorinė (politinė) informacija

5.2.1. Kaip Jungtinės Karalystės dalis Šiaurės Airija atsirado 1921 m. priėmus „Airijos vyriausybės aktą“, kuriuo Airija buvo padalyta į šiaurinę ir pietinę dalis. Taip Airijos saloje atsirado pasienio regionas, žymintis gyvenimo „nugara į nugarą“ pradžią socialiniu, ekonominiu ir politiniu požiūriu. Nuo to laiko salos padalijimas yra nesantaikos tarp Šiaurės Airijos nacionalistų (daugiausia katalikų) ir Olsterio unionistų (daugiausia protestantų) priežastis. Pirmieji siekia suvienyti Airijos, antrieji – išlaikyti Šiaurės Airiją JK sudėtyje.

5.2.2. 1921 m. 60 proc. gyventojų buvo protestantai, o 40 proc. buvo katalikai. Dauguma jų, būdami unionistai, beveik pusę amžiaus išlaikė politinę galią. Septintojo dešimtmečio pabaigoje pilietinių teisių gynėjai išėjo į gatves, reikalaudami baigti diskriminaciją. Po to vykusius aukų pareikalavusius susidūrimus ir riaušes dauguma laiko Šiaurės Airijos „sunkumų“ pradžia. Pačiame sunkaus laikotarpio įkarštyje 1972 m. buvo paleistas Šiaurės Airijos parlamentas ir įvestas tiesioginis valdymas iš Londono.

5.2.3. Vėlesniais dešimtmečiais buvo daugybė bandymų stabilizuoti padėtį, tarp jų daugiausia taikinimo iniciatyvų iš pilietinės visuomenės organizacijų pusės, įskaitant profesines sąjungas. Tačiau per 35 metus smurtas regione nusinešė daugiau kaip 3 500 žmonių gyvybių, o tūkstančiai buvo fiziškai ir protiškaici suluošinti visam gyvenimui.

5.2.4. 1994 m. sukarintų grupuočių paliaubos sudarė galimybes politinėms partijoms pradėti derybas. Didžiajai daugumai pritarus, 1998 m. Didįjį Penktadienį buvo pasirašyta Belfasto sutartis, kuriai atskirais referendumais buvo pritarta abiejose sienos pusėse Pietuose ir Šiaurėje. Kitais metais buvo įsteigta Šiaurės Airijos vykdomoji valdžia ir Asamblėja, kartu su institucijomis Šiaurėje (Pietuose), o visiškai besibaigiant tūkstantmečiui, buvo pradėtas valdžios perdavimas.

5.2.5. 2002 m. Asamblėjos veikla nutrūko, o decentralizuota, paremta valdžių pasidalijimu vyriausybė savo veiklą atnaujino tik 2007 m. gegužės mėn., vadovaujama DUP (unionistų) ir Sinn Fein (respublikonų). Regionas šiuo metu išgyvena ilgiausią politinio stabilumo laikotarpį per pastaruosius keturis dešimtmečius.

5.3. ES dalyvavimas taikos procese

5.3.1. JK ir Airija įstojo į Europos Sąjungą pačiame „sunkumų“ įkarštyje - 1973 m.; Šiaurės Airija įgijo **specialųjį statusą** regionui suteikus **Pirmojo tikslo** statusą, nors ekonominiu požiūriu regionas ir ne visuomet atitiko jam keliamus reikalavimus. Tai reiškė papildomą finansavimą ekonominei ir socialinei regiono plėtrai. Toks finansavimas papildė JK vyriausybės skiriamas lėšas, tačiau dauguma tvirtino, kad šios lėšos buvo naudojamos padengti viešojo finansavimo poreikiams.

5.3.2. Pirmųjų tiesioginių rinkimų į **Europos Parlamentą (1979 m.)** metu buvo išrinkti trys nariai iš Šiaurės Airijos – Ian Paisley, John Hume ir John Taylor. 1984 m. EP paskelbė **„Haagerupo pranešimą“** dėl padėties Šiaurės Airijoje ir Europos Komisijos pirmininko pavaduotojas Lorenzo Natali pažadėjo *„peržiūrėti integruoto plano pasiūlymą Šiaurės Airijoje ir pasienio srityse“*. Tačiau jis pabrėžė, kad tam reikalingas JK ir Airijos vyriausybių pritarimas.

5.3.3. 1986 m. JK ir Airijos vyriausybė įsteigė Tarpautinį Airijos fondą (IFI) *„skatinti ekonominę ir socialinę pažangą bei remti nacionalistų ir unionistų bendravimą, dialogą ir susitaikymą visoje Airijoje“*. ES, kartu su JAV, Kanada, Australija ir Naująja Zelandija, yra viena pagrindinių donorių, skyrusi 849 milijonus eurų, kurie daugiau 20 metų rėmė daugiau kaip 5 700 projektų Šiaurės Airijoje ir Airijos pasienio grafystėse. Iki 2013 m. ES skiriamas finansavimas IFI sieks iš viso 349 milijonų eurų sumą.

5.3.4. **Europos Komisijos pirmininkas Jacques Delors** 1992 m. buvo nuvykęs į Šiaurės Airiją konsultuotis su vietos atstovais. Jo vizitas dar kartą patvirtino dalyvavimo palaikant taiką regione svarbą. Tais metais nebeliko kliūčių prekybai tarp Šiaurės ir Pietų ir buvo sukurta bendra Europos rinka, kuri laiku sudarė galimybes plėtoti pasienio prekybą ir verslą.

5.3.5. 1994 m., iškart po to, kai buvo nutraukti kariniai veiksmai, Jacques Delors Briuselyje susitiko su trimis Šiaurės Airijos parlamento nariais (tuometiniais parlamento nariais Ian Paisley, John Hume ir Jim Nicholson) ir sutarė dėl planų priimti naują ES iniciatyvų paketą. Jis sudarė darbo grupę ir įvykus konsultacijoms vietose 1994 m., likus keletui savaičių iki J. Delors pirmininkavimo pabaigos, ES viršūnių susitikime buvo nutarta skirti 300 milijonų eurų trejų metų PEACE programai. Ji buvo pratęsta dar dvejiems metams, skiriant papildomą 204 milijonų eurų ES finansavimą.

5.3.6. Tai buvo pirmoji **specialioji Šiaurės Airijos ir Airijos pasienio grafysčių taikos ir susitaikymo programa (arba PEACE I)**. Vykstant plataus masto konsultacijoms dėl programos 1995 m. **Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas** ⁽¹⁾ pritarė iniciatyvai ir pabrėžė, kad skirstant lėšas, reikalingas ilgalaikis požiūris ir lankstumas.

5.3.7. 2000 m. po **PEACE I** sekė **PEACE II**, dėl kurios šalys susitarė su naująja Šiaurės Airijos vykdomąja valdžia ir skyrė 531 milijono eurų biudžetą. 2005–2006 m. parama buvo pratęsta, skiriant papildomą 78 milijonų eurų ES finansavimą. EESRK parengė antrąją nuomonę (pranešėjas John Simpson), ragindamas programos PEACE II finansavimą labiau skirti paramai sutaikinimo projektams ir problemoms, su kuriomis susiduria darbuotojai migrantai. 2007 m. įsigaliojo PEACE III, kuriai 2007–2013 m. numatyta skirti 225 milijonus eurų. Iš viso ES šioms programoms skyrė 1 338 milijardų eurų.

5.3.8. 2007 m. pradėjus valdžios perdavimo procesą, **EK pirmininkas Jose Manuel Barroso** sukūrė naują **darbo grupę**, vadovaujamą už Regioninę politiką atsakingos **Komisijos narės Danutos Hübner**. Grupės tikslas buvo apsvarstyti būsimą Šiaurės Airijos ir ES tarpusavio bendradarbiavimą. 2008 m. balandžio mėn. paskelbtoje ataskaitoje siūlomi įvairūs aktyvesnio regiono dalyvavimo ES politikoje būdai ir pabrėžiamas Šiaurės Airijos valdžios institucijų susidomėjimas kurti **Europos institucinę konfliktų sprendimo priemonę**, leidžiančią vykdyti tyrimus, teikti konsultacijas ir dalytis patirtimi.

6. ES dalyvavimo poveikis

6.1. ES dalyvavimas taikos procese įgijo įvairias formas, pradedant aukšto lygio politine parama ir baigiant finansinės paramos eiliniams piliečiams. Pats intensyviausias jis buvo dešimtąjį dešimtmetį remiant politinę pažangą, kurios buvo pasiekta po paliaubų ir sudarius Belfasto (Didžiojo Penktadienio) sutartį. Ši parama tęsiama ir šiandien veikiant EK darbo grupei, daugiausia dėmesio skiriant naujoms bendradarbiavimo sritims ir tęsiant ES programas PEACE III, IFI ir INTERREG.

6.2. **ES finansinė parama**, skirta taikos palaikymui, buvo esminė ES paramos taikos procesui dalis. Tačiau **nefinansiniai veiksniai**, atsirandantys savaime su naryste ES, buvo labai svarbūs skatinant teigiamus pokyčius. Todėl Europos „įtakos sferą“ galima padalyti į dvi atskiras, tačiau iš dalies sutampančias sritis – **finansinius** ir **nefinansinius veiksnius**.

⁽¹⁾ EESRK nuomonė dėl pažymos valstybėms narėms projekto, nustatant gaires Specialiosios Šiaurės Airijos ir Airijos pasienio grafysčių taikos ir susitaikymo programos iniciatyvai, COM(1995) 279 galutinis, OL C 155, 1995 6 21 ir OL C 236, 1995 9 11.

6.3. Nefinansiniai veiksniai

6.3.1. Po įstojimo į ES ji suteikė „neutralią erdvę“ palengvinti dialogą tarp Britanijos ir Airijos politikų, sudarydama naujas galimybes susitikti neutralioje teritorijoje. Tai buvo naudinga ir Šiaurės Airijai EP atstovaujantiems nariams. Geriausias galimas jų tarpusavio bendradarbiavimo pavyzdys buvo **Ian Paisley, John Hume, Jim Nicholson ir Jacques Delors** susitikimas Briuselyje 1994 m., kuriame buvo priimta pirmoji programa PEACE. I. Paisley apibūdino šį susitikimą kaip patį vaisingiausią per visą savo karjerą. Taip pat, **pasienio bendradarbiavimas** tarp JK ir Airijos pareigūnų kasdieniais klausimais lėmė administracijų susitikimus, kurie neabejotinai turėjo teigiamos įtakos diskusijoms taikos procesui.

6.3.2. Ši „neutrali erdvė“ buvo dar svarbesnė, kalbant apie ES paramą taikos procesui vietose. Institucijos padėjo paskatinti ir įtraukti pilietinę visuomenę, taip pat perduoti jai atsakomybę, skirdama darbuotojus, kurie dirbo siekdami užtikrinti **vienodą** ir visa apimančią **požiūrį**, kurio sąlyga yra visų suinteresuotų subjektų dalyvavimas.

6.3.3. Kitas svarbus **nefinansinis veiksnys** buvo JK ir Airijos sprendimus priimantiems asmenims suteikta galimybė išbandyti ES įstatymų leidybai būdingą **bendro sutarimo metodą**. Tarybos derybose valstybės narės naudojo naują daugiašalio dialogo tipą, abipuses nuolaidas ir kompromisus, kurie labai padėjo vietos politinėse derybose.

6.3.4. **Bendrosios Europos rinkos** įsigaliojimas 1992 m. turėjo labai didelį **nefinansinį** poveikį taikos procesui. Administracinių kliūčių pasienio prekybai pašalinimas paskatino bendradarbiavimą tarp verslo organizacijų abipus sienos ir paspartino ilgalaikį profesinių sąjungų judėjimą vykdant pasienio bendradarbiavimą. Tačiau pasienio saugumo kontrolės priemonės toliau trukdo siekti didžiausios ekonominio ir socialinio bendradarbiavimo pažangos.

6.3.5. **Nefinansinis veiksnys**, kurio poveikis buvo ribotas iš pat pradžių, buvo **Europos taikos kūrimo modelių** kaip sektino pavyzdžio regionui taikymas. Kai Šiaurės Airija įstojo į ES, daugelis manė, kad padėtis iš karto stabilizuosis. Tačiau, esant iššaknijusiam bendruomenės pasidalijimui, nemažai laiko užtruko, kol Europos modelio poveikis procesui tapo pastebimas.

6.3.6. Net šiandien, praėjus 35 narystės ES metams, vis dar tebėra „taikos sienos“, skiriančios katalikų ir protestantų bend-

ruomenes Belfaste. Dauguma vaikų eina į „atskiras“ mokyklas ir 90 proc. žmonių gyvena „atskirose“ bendruomenėse.

6.4. Finansinis poveikis

6.4.1. Finansinis PEACE I poveikis taikos procesui buvo svarbus, nes tai buvo **visiškai unikali ir naujoviška iniciatyva**, kokios anksčiau ES niekada nebuvo. Turint omenyje 500 milijonų eurų (1995–1999 m.) taikai ir sutaikinimui paremti, būtina paminėti, kad tai buvo ir pati didžiausia finansinė pagalba, skirta konkrečiam tikslui pasiekti. Tai sudarė 73 proc. visų investicijų, kurių likusią dalį skyrė abiejų šalių valdžios institucijos ir nevyriausybinis sektorius.

6.4.2. Svarbus veiksnys, padedantis stiprinti teigiamą programos PEACE I poveikį, buvo **plačios konsultacijos**, vykusių ją rengiant. Rengiant Organizuota pilietinė visuomenė, tarp jų NVO, profesinės sąjungos ir įmonės, jautė savo atsakomybę už ją, nes buvo pripažintas jų įnašas. Rengiant programas tiesiogiai dalyvavo ir Šiaurės Airijai EP atstovaujantys nariai. Apie programą PEACE I buvo plačiai skelbiama, todėl tikslinėje srityje jos reikšmė buvo gerai žinoma. Ji pripažįstama ir šiandien. Statistiniai duomenys rodo, kad beveik pusė gyventojų pasinaudojo programomis PEACE.

6.4.3. Lemiamas PEACE sėkmės veiksnys buvo originalūs programos **finansavimo mechanizmai**. **Tarpinės finansavimo institucijos** buvo išradinga priemonė perduoti atsakomybę eiliniams piliečiams ir kartu ugdyti jų gebėjimus. **Rajonų partnerystė**, kurią sudarė verslo, ūkininkų, savanoriško ir bendruomenės sektoriaus bei profesinių sąjungų atstovai ir išrinktieji vietos valdžios nariai, buvo pirmoji tokia Šiaurės Airijoje. Šis **partnerystės požiūris** į sprendimų priėmimą yra tokia pat taikos atkūrimo proceso dalis, kaip ir pats finansavimas.

6.4.4. Visuotinai pripažįstama, kad požiūris iš „**apačios į viršų**“ reiškė, kad finansavimas buvo labiau prieinamas *tiems, kuriuos palietė socialinė ir ekonominė atskirtis*. Tikslinės grupės buvo tos, kurios iki tol gaudavo mažai paramos arba jos negaudavo visai, pvz., **aukos ir buvę kaliniai**, taip pat buvo didinamas kitų grupių finansavimas, įskaitant **pasienio bendruomenes ir organizacijas, moterų ir jaunimo grupes**.

6.4.5. Finansinis šių programų poveikis buvo didesnis negu bet kokio ankstesnio ES finansavimo, nes jis buvo garantuojamas kaip „**papildomas**“. Tai didino jo reikšmę ir matomumą, nes jis „**papildė**“ vyriausybės finansavimą regionui. Dažnai manoma, kad taip nėra kitų ES struktūrinių fondų programų atveju.

6.4.6. Programų prioritetų permaina taip pat turėjo poveikį „**Socialinei įtraukčiai**“ teko didžiausia finansavimo dalis pagal programą PEACE I, o pagal programą PEACE II - didžiausia dalis buvo skiriama „**ekonominiam atnaujinimui**“. Pagal PEACE III daugiau dėmesio buvo skiriama **sutaikinimui**, kuris pripažįstamas kaip geriausia priemonė visuomenės susiskaldymo problemoms įveikti.

6.4.7. Be to, atsakomybė už PEACE II ir PEACE III perėjo naujai įkurtai pasienio **ES specialiųjų programų įstaigai (SEUPB)**. Jo darbo aspektams pritaria stebėsenos komitetai, kuriuose atstovaujama Šiaurės Airijos ir pasienio grafystių viešiesiems, profesinių sąjungų ir privataus sektoriaus interesams. Vieni teigia, kad šios permainos poveikis yra sumažėjęs eilinių piliečių dalyvavimo mastas, kiti mano, kad ji yra sudaro „vieno langelio“ galimybes visais ES PEACE ir pasienio finansavimo aspektais.

6.4.8. **IFI** poveikis taikos procesui taip pat buvo labai svarbus, ir ne tik jo finansuojamų projektų požiūriu, bet ir atsižvelgiant į jo sandarą. IFI suburia atstovus iš jo šalių donorių. Tokia nepakartojama bendradarbiavimo forma, pirmiausia tarp ES ir JAV, gali būti laikoma vertingu geros patirties pavyzdžiu kitoms konfliktų zonoms.

6.4.9. Nors **INTERREG** veikia visoje ES, tačiau konkretus jos poveikis visos Airijos taikos procesui yra itin didelis. Dirbant su programomis PEACE pasienio bendradarbiavimo srityje, INTERREG investavo į pasienio infrastruktūrą ir socialines ekonomines programas skatinama kartu gyvenančias bendruomenes dirbti išvien.

6.4.10. Kitos ES iniciatyvos – **URBAN, EQUAL ir LEADER** – turėjo ir tebeturi ne tokios tiesioginės, bet taip pat didelės įtakos Šiaurės Airijos taikos procesui.

6.5. Poveikis tarpvalstybiniam bendradarbiavimui

6.5.1. Po salos padalijimo 1921 m. abi dalys vystėsi atskirai ir nepriklausomai nuo kitos. „Tokia“ padėtis buvo juntama iki „konflikto“, jį dar labiau sustiprino 35 smurto metai. Tarpvalstybiniai santykiai buvo riboti dėl pavojų ir sunkumų, o tarpvalstybinė prekyba buvo silpniausia, palyginti su bet kurių kitų šalių prekyba Europos Sąjungoje.

6.5.2. ES politika skatino ir sudarė palankesnes sąlygas pakeisti požiūrį į tarpvalstybinį bendradarbiavimą. Procesą paspartino tai, kad tiek Airija, tiek JK yra Europos bendrijos narės. Ekonomikai buvo itin vertingas **bendrosios rinkos** „iš viršaus į apačią“ poveikis, tuo tarpu socialinėje ir kultūrinėje srityse PEACE programų, apimančių šešias Pietų pasienio grafystes, „iš apačios į viršų“ poveikis labai paspartino anksčiau neįsivaizduojamą tarpvalstybinį bendradarbiavimą.

6.5.3. Bendri tikslai apėmė aktyvesnę verslą, didesnę socialinę sąveiką ir glaudesnę atitinkamų vyriausybių bendradarbiavimą. Didžiojo Penktadienio/Belfasto sutarties kertinis akmuo – **Šiaurės ir Pietų ministrų tarybos ir tarpvalstybinių organų** įsteigimas. Šios bendrai finansuojamos institucijos neturi precedento ES. Taip pat „salos ekonomikos“ idėja, kuri iš pradžių buvo laikoma radikali, tapo daugeliui svarbiausia ir naudinga.

6.5.4. Šis aktyvesnis tarpvalstybinis bendradarbiavimas dažnai buvo inicijuojamas **socialinių partnerių**. Jų novatoriškas darbas užtikrino, kad sprendimus priimančias asmenys šiaurinėje ir pietinėje dalyse bendradarbiautų gerindami tarpvalstybinį suvokimą, vertinimą ir pasitikėjimą. Iš to kylantis glaudus bendradarbiavimas vyksta daugelyje sričių, tačiau labiausiai akivaizdus ekonomikos, sveikatos apsaugos ir švietimo srityse.

6.5.5. Šiame darbe pasiekta daug teigiamų rezultatų, vienas pavyzdžių – septynerių metų dviejų šiaurės ir pietų verslo grupių prekybos ir verslo plėtros programa (**CBI-IBEC**), kurią finansuoja IFI, PEACE ir INTERREG, surengusi daugiau kaip 300 pirkėjų ir tiekėjų susitikimų. Prekybos apimtis per šį laikotarpį (1991–1997 m.) išaugo dvigubai iki daugiau kaip 2 milijardų Anglijos svarų.

6.5.6. Taip pat labai vertingas profesinių sąjungų judėjimo darbas skatinant tarpvalstybinius ir bendruomenių ryšius. **Airijos profesinių sąjungų kongresas (ICTU)** veikia visoje Airijoje, sunkiu laikotarpiu jis nenuilstamai dirbo, skatindamas geresnius santykius tarp bendruomenių. Kongresas neieškojo finansavimo savo veiklai, tačiau kai kurie organai, susiję su profesinėmis sąjungomis, yra gavę ES paramą.

6.5.7. Kalbant apie PEACE programos tarpvalstybinę aprėptį ir atsižvelgiant į tai, kad tik šešios pietinėje dalyje esančios pasienio grafystės galėjo tiesiogiai pasinaudoti PEACE finansavimu, reiškia, kad ja pasinaudoti buvo galima ribotai, ypač verslui vystyti tuo laikotarpiu, kai didžiausias potencialas slėpėjo ne pietuose esančioje teritorijoje, gaunančioje finansavimą.

6.5.8. Tarpvalstybinis bendradarbiavimas pakilo į visiškai naują ir gerokai platesnį ir gilesnį lygmenį. Pašalinus daugelį fizinių, mokestinių, techninių ir saugumo kliūčių, buvo sudarytos palankios sąlygos ir skatinamos precedento neturinčios tarpvalstybinės prekybos, tarpvalstybinių santykių ir bendradarbiavimo apimtys, tačiau buvo susiduriama su sunkumais toliau šalinant dar likusias senas kultūrinės ir socialines kliūtis.

6.5.9. Svarbiausia yra tai, kad taikai ir sutaukinimui remti skirti metodai, kuriuos ES taikė socialiniu ir politiniu lygmeniu įvairiose bendruomenėse, yra unikalūs, gerai išvystytas ir vis dažniau pasitvirtinantis regioninis modelis savitai ES filosofijai, patirčiai ir metodologijai įgyvendinti.

6.6. *Ekonominio vystymosi poveikis*

6.6.1. Dalyvaudama taikos kūrimo procese ES padėjo spartinti ekonominių vystymąsi Šiaurės Airijoje ir pasienio grafystėse. Ne viename *ex post* vertinime buvo pripažintas svarbus tiesioginis PEACE I ir II poveikis ekonomikos vystymuisi. Pagrindinis netiesioginis poveikis buvo tai, kad ES vaidmuo remiant politinę pažangą ir taikos kūrimą lėmė daug greitesnį socialinės srities ir ekonominių vystymąsi.

6.6.2. PEACE programos, IFI ir INTERREG bendrai sukūrė tvarų užimtumą, lėmė teigiamus aplinkos srities ir infrastruktūrinius pokyčius, visų pirma konflikto paliestuose regionuose. Tai užtikrino nuo visuomenės atskirtų asmenų grupių ir bendruomenių vystymąsi ir verslumo gebėjimus ir gerokai prisidėjo prie spartaus tarpvalstybinės prekybos augimo paskutinį dešimtmetį.

6.6.3. Kalbant apie poveikio kokybę vyrauja bendras požiūris, kad programų įnašas kuriant taiką ir tvirtą visuomenę yra labai didelis. Didele dalimi tai buvo pasiekta ugdant gebėjimus bendruomenėje ir savanoriškos veiklos sektoriuose siekiant palaikyti sutaukinimo procesą.

6.6.4. „Socialinė partnerystė“ yra svarbiausias ES veiklos ramstis ir šios skiriamosios ES požiūrio į taiką ir sutaukinimą dalys padeda skatinti naujų ekonominių ir politinių interesų susiejimo vieni su kitais būdų taikymą ir juos remti, kad tai būtų naudinga visai visuomenei.

6.6.5. ES įdėtos pastangos padėjo sukurti strateginę ekonomikos viziją pokonfliktinėje aplinkoje. Kalbant apie perspektyvas regionui, atsiveria daug naujų ir įdomių galimybių, tarp jų glau-

desnis bendradarbiavimas ES tokiose srityse kaip moksliniai tyrimai, inovacijos ir žinių perdavimas, kurias rekomendavo nauja Europos Komisijos darbo grupė, ir tolesnis verslo ryšių su euro zonos šalimis plėtojimas.

6.7. *Poveikis socialinei įtraukčiai*

6.7.1. Socialinė įtrauktis išlieka pagrindiniu ir iškiliausiu ES taikos kūrimo moraliniu principu. Moksliniai tyrimai patvirtina, kad programa PEACE rėmė grupes, kurios anksčiau arba nebuvo finansuojamos, arba kurių veiklai buvo skiriama minimali parama. Ji rėmė etninių mažumų integraciją, pasitikėjimo ir gebėjimų didinimą bei įgaliojimų suteikimą pilietinei visuomenei vietos lygmeniu ir socialinės įtraukties stiprinimą.

6.7.2. Programa PEACE į projektą įtraukė daugiau negu pusę regiono gyventojų, priartino ES prie piliečių lygmens, apibūdinant tai „precedento neturintiu liaudies dalyvavimu“. Buvo pasirinkti, įgalinami ir remiami savanoriškai dirbantys savo bendruomenėse permainų labai piliečiai. Šis pripažinimas buvo vertinga pasitikėjimo stiprinimo priemonė.

6.7.3. Buvo taikomi naujoviški finansavimo metodai, pvz., tarpinės finansavimo tarnybos (TFT) ir rajonų partnerystės, kurios tapo Vietos strateginėmis partnerystėmis (VSP), skirti paprastiems piliečiams bei siekiant apimti daugelį vietovių, kurių kitaip iniciatyvos nepasiektų. Šioms organizacijoms perduotas finansinių sprendimų priėmimas padėjo didinti gebėjimus ir užtikrino žemiausio lygmens dalyvavimą kuriant ir vykdančias programas.

6.7.4. ES metodo išskirtinumas pasireiškė ir tuo, kad PEACE programoms pritaikytas Europos socialinės partnerystės modelis. Konsultacijose buvo konsultuojamasi ir į programą įtraukti verslo, profesinių sąjungų, savanorių ir „kitų interesų“ atstovai. Nors ir toliau vadovaujama šiuo principu, daugelis pirminių partnerystės struktūrų nebuvo išlaikytos. Tai kelia susirūpinimą, kadangi bendras socialinių partnerių ir politikų sprendimų priėmimas buvo neatsiejama taikos proceso dalis.

6.7.5. Pripažįstama, kad daugelis žmonių labiausiai susiskaldžiusiose ir skurdžiausiose vietovėse pasinaudojo ES PEACE, INTERREG ir IFI finansavimu, ir konsultacijos su jais rodo, jog šiuo požiūriu labai vertinamas ES vaidmuo.

6.8. *Poveikis taikai ir susitaikymui*

6.8.1. Taikos kūrimo požiūriu ES įsikišimas padėjo išlaikyti taikos procesą ir pagreitį užtikrinant politinį stabilumą. Jos taip pat suteikė bendruomenėms atsakomybės jausmą politinio netikrumo laikotarpiu. EESRK konsultacijos su suinteresuotais dalyviais patvirtina išvadą, kad ES ir jos finansavimo programos padėjo sukurti tokią taiką, kokia yra dabar.

6.8.2. Kalbant apie ilgesnį bendruomenių sutaikinimo procesą, yra daug pavyzdžių, kad „iš apačios į viršų“ ryšiai ir bendradarbiavimas turėjo teigiamą poveikį tiek vietinių, tiek už šalies ribų esančių bendruomenių tarpusavio santykiams. Programos PEACE ir IFI labai palengvino įvairiems bendruomenės sluoksniams užmegzti tarpusavio ryšius. Nors kai kuriose srityse šie ryšiai padidino abipusį supratimą ir pasitikėjimą, tačiau jų poveikio dar nepakanka, kad išnyktų įtarimas ir nepasitikėjimas kitose srityse.

6.8.3. Todėl bendrai remiamas sprendimas pakoreguoti ES finansavimo programas siekiant skirti daugiau dėmesio bendruomenių sutaikinimui. Tai turėtų padėti bendruomenėms pasiekti, kad gyvenantieji už savo namų sienų pakankamai pasitikėtų savimi, savo santykiais su kitais ir jaustųsi saugūs gyventi be juos skiriančių sienų. Tačiau tai turi nuspręsti pačios bend-

ruomenės. Kaip priemonė siekiant šio tikslo buvo numatyta parama pasitikėjimo didinimui „vienos tapatybės“ zonose. Tačiau tai gali turėti neigiamą poveikį, nes tai gali paskatinti separatizmą, padedant kiekvienai rūpintis tik savo pačios reikalais. Kadangi ne visi yra vienodai pasirengę pasinaudoti finansavimu, gali susidaryti išpūdis, kad skirtingi visuomenės sluoksniai turi skirtingas galimybes.

6.8.4. Tačiau siekiant „bendros visuomenės“ taip pat nebuvo labai pasistūmėta į priekį. Naujausiame pranešime nurodoma aukšta segregacijos kaina, kurią iš esmės lemia paslaugų dubliavimas, nes katalikų ir protestantų bendruomenės gyvena atskirai. Viešųjų paslaugų segregacija vien tik dėl bendruomenės baimių ir nesaugumo didina viešųjų finansų eikvojimą tokioms sritims kaip būstas, sveikatos apsauga, laisvalaikis ir sportas. Tik 6 proc. vaikų lanko mokyklas, kuriose tikrai integruotas katalikų ir protestantų etosas.

6.8.5. Stabilumas ir klestėjimas vienas kitą sustiprina, o ES finansavimo programos padėjo spręsti socialinius ir ekonominius klausimus, kurie buvo šio konflikto ir pasekmė, ir priežastis. Tačiau ES niekada neturėjo galimybių išspręsti gilių politinių arba konstitucinių konflikto priežasčių. Ji gali tik padėti siekti šio tikslo ir būti sektinu pavyzdžiu.

Bruselis, 2008 m. spalio 23 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Mario SEPI
